

Studiu privind oportunitatea ratificării Cartei Europene a Limbilor Regionale sau Minoritare de către Republica Moldova

Generalizare

Studiul privind oportunitatea ratificării Cartei Europene a Limbilor Regionale sau Minoritare de către Republica Moldova este realizat în conformitate cu Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014 (PNADO), aprobat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova, nr. 90 din 12.05.2011.

Totodată, avizul nr. 188 al APCE stipulează expres „studierea în vederea ratificării Cartei Europene”.

1. Argumentare

Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare¹ (în continuare Carta) a fost încheiată de statele membre ale Consiliului Europei la Strasburg, la data de 5 noiembrie 1992.

Scopul general al Cartei este de a contribui la menținerea și dezvoltarea tradițiilor și a bogăției culturale europene prin protecția limbilor regionale sau minoritare istorice din Europa, dintre care unele riscă, în decursul timpului, să dispară. Carta se bazează pe ideea că recunoașterea și respectarea diferenței culturale va spori finalmente integrarea, pacea și stabilitatea.

În acest scop Carta conține nu numai clauze, referitoare la folosirea nediscriminatoare a limbilor regionale sau minoritare, dar și propune măsuri concrete de susținere și de asigurare a condițiilor rezonabile pentru folosirea limbilor numite în domeniul educației, mass media, instituțiile administrative și judiciare, viața economică și socială, activitățile culturale. “Numai așa, aceste limbi pot fi compensate, unde este necesar, pentru condițiile nefavorabile din trecut, păstrate și dezvoltate ca fațetă vie a identității culturale a Europei”².

Totodată, Consiliul Europei consideră „că protecția și încurajarea limbilor regionale sau minoritare nu trebuie să se facă în detrimentul limbilor oficiale și a necesității de a le însuși”³.

Odată cu aderarea la Consiliul Europei (1996), Republica Moldova și-a asumat obligația de a semna și ratifica Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare. Semnarea acestui tratat internațional de către Republica Moldova a avut loc la 11.07.2002.

Din momentul semnării Cartei, în scopul analizării condițiilor de ratificare a fost efectuată o serie de acțiuni expuse în continuare.

Pe parcursul anilor 2002-2003, Biroul Relații Interetnice (în continuare BRI) a depus eforturi pentru a elabora proiectul de angajamente din lista propusă de Cartă referitor la protecția și încurajarea utilizării limbilor ucraineană, rusă, găgăuză și bulgară. Elaborarea acestui proiect a fost realizată cu participarea grupului de experți: savanți ai Institutului de cercetări interetnice (în prezent Centrul de Etnologie al Institutului Patrimoniului Cultural) al Academiei de Științe a Moldovei; profesori ai catedrelor de filologie ale Universității de Stat din Republica Moldova, Universității Pedagogice „Ion Creangă” (mun. Chișinău), Universității Pedagogice „Alec

¹ CELRM.

² Raportul Explicativ asupra CELRM, pag. 3.

³ CELRM, Preambul, al. 6.

Russo” (mun. Bălți), Universității de Stat din Comrat (UTA Găgăuzia). Din componența grupului de experți au făcut parte și specialiști, care au reprezentat interesele comunităților ucrainene, bulgare, ruse și găgăuze.

În perioada 2003-2006, reprezentanții BRI și a societății civile au participat la un șir de consultări, organizate de CoE, privind aderarea Republicii Moldova la Cartă. În cadrul consultărilor au fost abordate problemele ce țin de statutul limbii ruse și a altor limbi minoritare în contextul prevederilor Cartei, imposibilitatea implementării acestui document internațional în regiunea stîngă a Nistrului.

Conform Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2004-2008, pregătirea Cartei spre ratificare a fost preconizată pentru anul **2006**. În acest scop grupul de experți, care a activat pe lângă BRI a stabilit etapele de pregătire a ratificării Cartei. În cadrul acestor etape au fost efectuate:

- în 2004-2005 - monitoringul situației etnolingvistice, precum și monitoringul executării Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova (nr. 3456-XI din 01.09.89);

- studiul privind folosirea, la etapa actuală, a limbilor rusă, ucraineană, bulgară și găgăuză în domeniul educației, în procesul de comunicare cu autoritățile publice locale, în mass-media, în instanțele de judecată etc.;

- examinarea angajamentelor din lista propusă de Cartă, care au fost elaborate anterior la ședința Consiliului coordonator al organizațiilor etnoculturale pe lângă BRI;

- organizarea unui ciclu de acțiuni (seminare, mese rotunde, consultări, campanii în mass-media) întru promovarea prevederilor de bază din Cartă, cu participarea reprezentanților din diferite sfere de funcționare a limbilor minoritate (funcționari publici, savanți, profesori, liderii asociațiilor etnoculturale ale minorităților naționale etc).

Conștientizînd necesitatea studierii minuțioase a Cartei în vederea informării autorităților moldovenești, organizațiilor și persoanelor interesate de funcționalitatea Cartei, în anul **2007**, Centrul pentru problemele minorităților⁴ în comun cu CoE au organizat 3 seminare informative în diferite regiuni ale țării compact locuite de reprezentanții minorităților naționale (Comrat, Taraclia, Briceni), precum și o conferință națională în Chișinău. Participanții conferinței au adoptat declarația întru ratificarea Cartei⁵.

Luînd în considerare complexitatea elaborării *proiectului de angajamente* din lista propusă de Cartă (conform art.3, pct.3 al tratatului, angajamentele sînt considerate parte integrantă a ratificării), precum și adoptarea deciziilor referitoare la problemele ce țin de determinarea statutului unor limbi aparte, conform coordonării cu Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene (în continuare MAEIE) a fost propusă prelungirea procesului de pregătire a ratificării acestui document internațional.

La data de 6-7 octombrie, 2011 s-a desfășurat masa rotundă „Cu privire la ratificarea Cartei Europene a Limbilor Regionale sau Minoritare de către Republica Moldova”, organizată de BRI în comun cu Consiliul Europei. În cadrul activității s-a discutat oportunitatea ratificării Cartei în condițiile Republicii Moldova; a avut loc consultanța juridică de către experții Consiliului Europei, precum și runda de întrebări-răspunsuri privind subiectul în cauză. De asemenea, a fost elaborat calendarul/plan pentru anul 2012, privind organizarea unui ciclu de seminare în scopul asistenței din partea experților CoE pentru ratificarea eventuală a Cartei de către țara noastră.

⁴ ONG din Republica Moldova.

⁵ Carta Europeană a Limbilor – instrument de protecție al diversității lingvistice și de întărire a dialogului intercultural în Moldova. Comrat-Taraclia-Briceni-Chișinău. Chișinău, 2008.

În scopul oferirii asistenței juridice autorităților Republicii Moldova, Centrul European pentru Problemele Minorităților⁶, a întocmit propunere/proiect de instrument de ratificare a Cartei. Această propunere are ca scop facilitarea dezbaterilor privind ratificarea Cartei de către Republica Moldova. Ea a fost elaborată pe baza experienței statelor membre ale Consiliului Europei în privința ratificării și a autorilor în acordarea de consultanță în domeniu.

Documentul menționat a fost lansat și discutat în cadrul reuniunii experților naționali cu specialiștii Centrului European pentru Problemele Minorităților, organizate de BRI în parteneriat cu CoE la data de **2-3 februarie 2012**. La reuniune au participat, în calitate de experți naționali, reprezentanți ai Ministerului Justiției, Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene, Ministerului Educației, Cancelariei de Stat. De asemenea, la lucrările reuniunii au participat reprezentanții minorităților naționale. În urma examinării a fost coordonată Lista prevederilor Cartei (ca angajamentele statului moldovenesc) cu privire la limbile: rusă, găgăuză, ucraineană, bulgară, germană, idiș, poloneză, romani pentru includerea în proiectul instrumentului/legii de ratificare.

Studiul privind oportunitatea ratificării Cartei Europene a Limbilor Regionale sau Minoritare de către Republica Moldova este axat pe examinarea practicii internaționale de aderare și aplicare a Cartei, analiza cadrului legislativ național în domeniul funcționării limbilor pe teritoriul Republicii Moldova, studiile și sondajele socio- și etnolingvistice, efectuate în Republica Moldova⁷.

În baza informației colectate și analizei acesteia în procesul de efectuare a Studiului dat, se expune situația existentă în domeniul funcționării limbilor, bazându-se pe cerințele prevăzute de Cartă. Este reflectată corelarea obiectivelor și principiilor Cartei cu legislația națională, corelarea situației actuale în domeniul funcționării limbilor cu prevederile Cartei. Totodată, Studiul conține concluzii și sugestii privind ratificarea eventuală a Cartei de către Republica Moldova.

2. Situația actuală a minorităților naționale și limbilor minoritare în Republica Moldova

2.1 Date statistice

Republica Moldova este un stat cu populație polietnică. Moldovenii – naționalitatea fondatoare a statului – împreună cu reprezentanții altor etnii constituie poporul Moldovei, pentru care Republica Moldova este patria lor comună. Toleranța și respectul față de limbile, culturile, religiile și credințele tuturor comunităților etnice de pe teritoriul țării constituie una din condițiile inalienabile a păcii civice în Republica Moldova.

Conform datelor recensământului din anul 2004, populația Republicii Moldova constituie 3.383.332 persoane (100%), inclusiv:

- moldoveni –	2.564.849 pers. (75,8%);
- ucraineni –	282.406 pers. (8,4%);
- ruși –	201.218 pers. (5,9%);
- găgăuzi –	147.500 pers. (4,4%);
- români –	73.276 pers. (2,2%);
- bulgari –	65.662 pers. (1,9%);

⁶ Centrul European pentru Problemele Minorităților activează și cooperează cu Consiliul Europei.

⁷ În special, cu suportul oficiului PNUD, Moldova a fost desfășurat „Studiu de fezabilitate cu privire la ratificarea Cartei Europene a Limbilor Regionale sau Minoritare de către Republica Moldova”. - Chișinău, 2004/ Elaborat de A. Stoianova.

- alte grupuri etnice 34.401 (1,0%), printre care: romi/țigani – 12.271 pers.; beloruși – 5059 pers.; evrei – 3608 pers.; polonezi – 2383 pers.; armeni – 1829 pers.; nemți – 1616 pers.; tătari – 974 pers.; azeri – 891 pers.; gruzini – 501 pers.; greci – 482 pers.; uzbeki – 416 pers.; ciuvași – 287 pers.; lituanieni – 259 pers.; letoni – 185 pers.; osetini – 147 pers.; coreeni – 116 pers.; estonieni – 77 pers.; etc.⁸

În cadrul recensământului din anul 2004, 78,8% din populația țării au indicat limba etniei sale ca limbă maternă:

- moldoveni – 78,8% consideră limba moldovenească ca limbă maternă, 18,8% – limba română, 2,5% – limba rusă, 0,3% – alte limbi.

- ucraineni – 64,1% consideră ucraineana ca limbă maternă, 31,8% – limba rusă.

- ruși – 97,2% consideră rusa drept limbă maternă.

- găgăuzi – 92,3% au indicat limba găgăuză ca limbă maternă, 5,8% – limba rusă.

- bulgarii cu limba maternă bulgară constituie 81,0%, 13,9% au indicat limba rusă ca limbă maternă.

2.2 Situația limbilor regionale sau minoritare: rusă, găgăuză, ucraineană și bulgară

În sensul Cartei, conform Art. 1, al. a.:

“prin expresia “limbi regionale sau minoritare” se subînțeleg limbile:

- i. folosite în mod tradițional într-o anumită zonă a unui stat de către cetățenii aceluia stat care constituie un grup numeric inferior restului populației statului; și
- ii. diferite de limba (-ile) oficială (-ale) a (ale) aceluia stat;

ea nu include nici dialectele limbii oficiale a statului, nici limbile migrantilor”.

Reieșind din cerințele expuse considerăm, că în Republica Moldova ca **limbi regionale sau minoritare** pot fi definitivate limbile **bulgară, găgăuză, rusă și ucraineană**. Referitor la aceste limbi statul nostru va trebui să aplice prevederile Părții III, selecționate și asumate de el în instrumentul/lege de ratificare⁹.

Limba rusă

Informații istorice. Limba rusă este utilizată pe teritoriul Republicii Moldova în decursul a două secole. O perioadă lungă de timp limba rusă a funcționat în calitate de limbă oficială și a fost folosită intens în viața socio-economică a statului, datorită cărui fapt o parte semnificativă a populației vorbește limba rusă.

Statutul juridic. Conform *Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova (nr. 3465-XI din 01.09.1989)*, limbii ruse i-au fost oferite garanțiile juridice ale funcționării sale în mai multe domenii ale societății. Pe teritoriul Republicii Moldova limba

⁸ Datele recensământului din 2004 nu includ informația privind componența numerică etnică a raioanelor de est ale Republicii Moldova și mun. Bender. Nu au indicat naționalitatea – 0,4% din populație.

⁹ În conformitate cu Articolul 3 al. 1 al CELRM “Fiecare stat contractant trebuie să specifice în instrumentul său de ratificare, de acceptare sau de aprobare, fiecare limbă regională sau minoritară, sau fiecare limbă oficială mai puțin răspândită pe ansamblul sau pe o parte a teritoriului său, la care se aplică paragrafele selecționate...”. Este necesar de subliniat, că Articolul 2 obligă Partea contractantă “... să aplice un minim de treizeci și cinci de paragrafe sau aliniate selecționate dintre prevederile Părții III a prezentei Carte...”.

rusă are statutul limbii de comunicare interetnică, ceea ce presupune garantarea utilizării oficiale a acesteia pe întreg teritoriul al țării la același nivel ca și limba de stat.

În domeniul relațiilor cetățenilor cu autoritățile publice, statutul limbii ruse este, de fapt, egalat cu statutul limbii de stat.

Conform *Legii privind statutul juridic special al Gagauziei (nr. 344-XIII din 23.12.1994)*, precum și a *Legii cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stînga Nistrului (Transnistria) (nr. Nr. 173-XVI din 22.07.2005)*, pe teritoriul Găgăuziei și a Transnistriei limba rusă este una din limbile oficiale.

Situația actuală. Rușii constituie o parte considerabilă din populație în multe orașe, majoritatea fiind în orașele Tiraspol și Bender. Potrivit recensământului din 2004, limba rusă a fost numită limba maternă de 380.796 pers., ceea ce reprezintă 11,3% din populația republicii.

Cu toate că majoritatea ucrainenilor, găgăuzilor, bulgarilor consideră drept limba maternă limba etniei sale, fiecare al doilea ucrainean, fiecare al treilea bulgar și fiecare al patrulea găgăuz de obicei vorbesc limba rusă. Moldovenii, care de obicei vorbesc rusa, constituie 5,0% din numărul lor total. Astfel, 16,0 % (540.990 pers.) din cetățenii țării de obicei comunică în limba rusă. Limba rusă este răspîndită pe teritoriul tuturor raioanelor republicii, preponderent în raioanele din nord, sud și est.

Limba rusă tradițional este utilizată pe scară largă în domeniul educației, culturii, mass-media (radio, TV, presa), activitatea editorială, sfera oficială.

Limba ucraineană

Informații istorice. Limba ucraineană este utilizată pe teritoriul Republicii Moldova în decursul a două secole. În această perioadă limba ucraineană a funcționat doar la nivel de gospodărie, mai puțin activ a fost utilizată în viața socio-economică a statului, în temeiul cărui fapt majoritatea purtătorilor limbii ucrainene o cunosc doar la nivel vorbit.

Statutul juridic. Odată cu adoptarea *Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova (nr. 3465-XI din 01.09.1989)*, limbii ucrainene ca și limbilor altor minorități, i-au fost oferite garanțiile juridice ale funcționării sale în mai multe domenii ale societății. Conform Legii, limba ucraineană are posibilitatea de a fi utilizată în calitate de limbă de comunicare cu organele puterii de stat, în calitate de limbă a manifestărilor și a lucrărilor de secretariat, în calitate de limbă în care pot fi adoptate actele organelor administrației publice locale. Este oferită posibilitatea de a învăța în limba ucraineană. Conform *Legii cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stînga Nistrului (nr. Nr. 173-XVI din 22.07.2005)*, limba ucraineană este una din limbile oficiale utilizate pe teritoriul Transnistriei (împreună cu limba de stat și rusă).

Situația actuală. Conform datelor recensământului din anul 2004, limba ucraineană a fost numită limba maternă de către 186.394 persoane (5,5 % din populația țării), 131,114 persoane sau 3,4% din populație obișnuiesc să vorbească limba ucraineană. Purtătorul de bază al limbii ucrainene este populația de etnie ucraineană. Limba ucraineană face parte din grupul limbilor slavone, fiind răspîndită pe teritoriul a mai multor raioane ale republicii, preponderent în raioanele din nord și est. Sate cu populație ucraineană sînt și în partea centrală și de sud a țării. Pe teritoriul Republicii Moldova există circa 200 de localități, unde populația de etnie ucraineană constituie majoritatea sau o parte considerabilă din populația a acestora.

Începînd cu finele anilor 80 ale secolului trecut, utilizarea limbii ucrainene în învățămînt, cultură, mass-media (radio, televiziune, presa), comunicarea oficială a început să se extindă.

În cadrul Centrului de Etnologie al Institutului Patrimoniului Cultural al AȘM activează secția de istorie și cultură a populației de etnie ucraineană. În Universitatea Pedagogică de Stat „A. Russo” din Bălți se efectuează pregătirea profesorilor de limba și literatura ucrainene, iar în 53 de școli limba ucraineană este predată ca obiect de studiu. IPNA Compania „Teleradio-Moldova” și multe alte companii locale emit emisiuni în limba ucraineană. În limba ucraineană sînt editate manuale, cărți de literatură artiscă și științifică.

În același timp, oportunitățile funcționării și utilizării limbii ucrainene în diferite domenii ale vieții socio-economice, prevăzute de legislația Republicii Moldova, nu sînt utilizate în deplină măsură, fiind determinate de necesitățile lingvistice și culturale ale populației de etnie ucraineană, precum și de capacitățile economico-financiare ale statului.

Limba găgăuză

Informații istorice. Limba găgăuză este prezentă pe teritoriul Republicii Moldova din a doua jumătate a secolului XVIII. În această perioadă limba găgăuză a funcționat doar la nivel de gospodărie, mai puțin activ a fost utilizată în viața socio-economică a statului, în temeiul cărui fapt majoritatea purtătorilor limbii găgăuze o cunosc doar la nivel vorbit.

Statutul juridic. Odată cu adoptarea *Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova (nr. 3465-XI din 01.09.1989)*, limbii găgăuze ca și limbilor altor minorități, i-au fost oferite garanțiile juridice ale funcționării sale în mai multe domenii ale societății. Conform *Legii privind statutul juridic special al Găgăuziei (nr. 344-XIII din 23.12.1994)*, precum și *a Regulamentului Găgăuziei (Gagauz Yeri) (Lege locală nr. 28-XXXI/I din 05.06.1998)*, limba găgăuză este una din cele trei limbi oficiale ce funcționează pe teritoriul autonomiei (alături de limba de stat și rusă).

Situația actuală. Găgăuzii locuiesc compact la sudul Moldovei și constituie majoritatea absolută în Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia (Gagauz Yeri), inclusiv în 21 sate (comune) și 3 orașe (Comrat, Ciadîr-Lunga, Vulcănești). Conform datelor recensămîntului din anul 2004, limba găgăuză a fost numită limba maternă de către 137.774 persoane (4 % din populația țării), 104.890 persoane sau 3,1% din populație obișnuiesc să vorbească limba găgăuză. Purtătorul de bază al limbii găgăuze este poporul găgăuz, puțin numeros, compact conlocuit pe teritoriul Moldovei. Limba găgăuză este o limbă ce aparține grupului de limbi turcice și este răspîndită în mare parte pe teritoriul UTA Găgăuziei (Gagauz Yeri), precum și pe teritoriul unor raioane predominant a celor de sud ale Republicii Moldova.

Începînd cu finele anilor 80 ale secolului trecut, utilizarea limbii găgăuze în învățămînt, cultură, mass-media (radio, televiziune, presa), comunicare oficială a început să se extindă.

În cadrul Centrului de Etnologie al Institutului Patrimoniului Cultural al AȘM activează secția de găgăuzologie. În Universitatea de Stat din Comrat funcționează Catedra de filologie găgăuză, iar în 48 de școli limba găgăuză este studiată doar ca obiect de studiu. Pe teritoriul UTA Găgăuzia, limba găgăuză se utilizează în sfera oficială.

IPNA Compania „Teleradio-Moldova” și Compania „Teleradio Găgăuzia” emit emisiuni în limba găgăuză. În limba găgăuză sînt editate manuale, cărți de literatură artiscă și științifică.

În același timp, oportunitățile funcționării și utilizării limbii găgăuze în diferite domenii ale vieții socio-economice, prevăzute de legislația Republicii Moldova, nu sînt utilizate în deplină măsură, fiind determinate de necesitățile lingvistice și culturale ale populației de etnie găgăuză, precum și de capacitățile economico-financiare ale statului.

Limba bulgară

Informații istorice. Limba bulgară este prezentă pe teritoriul Republicii Moldova din a doua jumătate a secolului XVIII. În această perioadă limba bulgară a funcționat doar la nivel de gospodărie, mai puțin activ a fost utilizată în viața socio-economică a statului, în temeiul cărui fapt majoritatea purtătorilor limbii bulgare o cunosc doar la nivel vorbit.

Statutul juridic. Odată cu adoptarea *Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova (nr. 3465-XI din 01.09.1989)*, limbii bulgare ca și limbilor altor minorități, i-au fost oferite garanțiile juridice ale funcționării sale în mai multe domenii ale societății. Conform legii, limba bulgară are posibilitatea de a fi utilizată în calitate de limbă de comunicare cu organele puterii de stat, în calitate de limbă a manifestărilor și a lucrărilor de secretariat, în calitate de limbă în care pot fi adoptate actele organelor administrației publice locale. La fel, în domeniul educației este oferită posibilitatea de a învăța în limba bulgară.

Situația actuală. Bulgarii locuiesc compact la sudul Moldovei și constituie majoritatea absolută în raionul Taraclia, inclusiv în 7 sate și comune și 1 oraș (Taraclia), precum și în unele sate din sudul Moldovei. O localitate mare unde bulgarii reprezintă majoritatea se află în Transnistria (Parcani). Conform datelor recensămîntului din anul 2004, limba bulgară a fost numită limba maternă de către 54.401 persoane (1,6 % din populația țării), 38.565 persoane sau 1,1% din populație obișnuiesc să vorbească limba bulgară. Purtătorul de bază al limbii bulgare este populația de etnie bulgară a Republicii Moldova. Limba bulgară este o limbă ce aparține grupului de limbi slavone și este răspîndită în mare parte pe teritoriul raionului Taraclia, precum și pe teritoriul unor raioane predominant a celor de sud ale Republicii Moldova. Pe teritoriul Republicii Moldova sînt situate aproximativ 50 localități, unde bulgarii constituie majoritatea sau partea semnificativă din populația acestora.

Începînd cu finele anilor 80 ale secolului trecut, utilizarea limbii bulgare în învățămînt, cultură, mass-media (radio, televiziune, presa), comunicare oficială a început să se extindă.

În cadrul Centrului de Etnologie al Institutului Patrimoniului Cultural al AȘM activează secția de bulgarologie. În Universitatea Pedagogică „Ion Creangă” și în Universitatea de Stat din Taraclia funcționează catedrele de filologie bulgară, iar în 32 de școli limba bulgară este predată ca obiect de studiu.

IPNA Compania „Teleradio-Moldova”, „Teleradio Găgăuzia”, precum și cîteva companii locale situate pe teritoriul raionului Taraclia, emit emisiuni în limba bulgară. În limba bulgară sînt editate manuale, cărți de literatură artiscă și științifică.

În același timp, oportunitățile funcționării și utilizării limbii bulgare în diferite domenii ale vieții socio-economice, prevăzute de legislația Republicii Moldova, sînt utilizate în deplină măsură, fiind determinate de necesitățile lingvistice și culturale ale populației de etnie găgăuză, precum și de capacitățile economico-financiare ale statului.

2.3 Situația limbilor non-teritoriale: germană, idiș, poloneză și romani

Conform Art. 1, al. c. al Cartei:

“prin “limbi non-teritoriale” se înțeleg limbile folosite de cetățenii unui stat care sînt diferite de limbă (-ile) folosite de restul populației statului, dar care, deși folosite în mod tradițional pe teritoriul statului, nu pot fi asociate cu anumită arie geografică a acestuia”.

Conform acestei definiții ca limbi non-teritoriale în Republica Moldova pot fi considerate limbile **germană, idiș, poloneză, romani**. Limbile acestea sînt folosite în sfera privată de un număr de cetățeni în diferite regiuni ale țării.

Reieșind din cerințele Cartei “...în cazul acestor limbi, natura și cuprinderea măsurilor ce urmează a fi luate pentru a da efect prezentei Carte, vor fi determinate într-o manieră flexibilă, ținînd seamă de necesități și dorințe și respectînd tradițiile și caracteristicile grupurilor care folosesc limbile respective”.¹⁰

Limba germană

Limba germană este utilizată pe teritoriul Republicii Moldova de la începutul secolului XIX. Datorită faptului că limba germană este una din cele mai răspîndite limbi internaționale și este studiată tradițional în instituțiile de învățămînt din Republica Moldova, purtătorii acestei limbi sînt reprezentanții mai multor grupuri etnice (moldoveni și români - 9.036 persoane, ucraineni - 1.723 persoane, rușii - 2.471 persoane, găgăuzii - 443 persoane, bulgarii - 462 persoane etc), ponderea cărora este cu mult mai mare decît a populației de etnie germană din Republica Moldova. Conform datelor recensămîntului din anul 2004, 12% din minoritatea etnică germană consideră limba germană ca limba maternă. Actualmente etnicii germani locuiesc preponderent în zonele urbane ale țării.

Conform *Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova (nr. 3465-XI din 01.09.1989*, Statul garantează utilizarea printre alte limbi și a limbii germane în vederea satisfacerii necesităților național-culturale. Este oferită posibilitatea de a învăța în această limbă, precum și studierea limbii germane ca obiect de studiu. Limba germană este studiată în mai multe instituții școlare din republica în calitate de limbă străină. Într-un liceu din orașul Chișinău limba germană este studiată cu aprofundare, ca o componentă etnoculturală a programului de instruire. Utilizarea limbii germane în diferite domenii ale vieții socio-culturale și economice este prezentă, în special în relațiile de bussines cu antreprenorii din Germania, Austria și Elveția, însă este una ne semnificativă.

Limba idiș

Limba idiș este prezentă pe teritoriul Republicii Moldova de la sfîrșitul secolului XIV și începutul secolului XV. Purtătorul de bază al limbii idiș este populația evreiască din Republica Moldova. Conform datelor recensămîntului din anul 2004, populația evreiască constituia 3608 persoane. Totodată, conform opiniilor organizațiilor obștești evreiești, în procesul renașterii cultural-naționale, dimensiunile comunității evreiești e cu mult mai mare datorită restabilirii identității etnice pierdute de către mulți reprezentanți ai acestei etnii în decursul perioadei precedente. Actualmente evreii locuiesc preponderent în orașele Moldovei.

¹⁰ CELRM, Art. 7, al.5 din Partea a II-a din Cartă.

În conformitate cu *Legea cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova (nr. 3465-XI din 01.09.1989)*, Statul garantează utilizarea limbii idiș pentru a satisface necesitățile național-culturale. Este oferită posibilitatea de a studia această limbă.

În cadrul Centrului de Etnologie al Institutului Patrimoniului Cultural al AȘM activează secția de iudaism. În limba idiș sînt editate manuale, cărți de literatură artistică.

IPNA Compania „Teleradio-Moldova” emite emisiuni în limba idiș. Utilizarea limbii idiș în diferite domenii ale vieții socio-culturale precum și a celei economice este nesemnificativă.

Limba poloneză

Limba poloneză este utilizată pe teritoriul Republicii Moldova în decursul a cîtorva secole. Purtătorul de bază al limbii poloneze este populația de etnie poloneză, care conform datelor recensămîntului din anul 2004 constituie 2383 persoane. Totodată, conform opiniilor organizațiilor obștești poloneze, în procesul renașterii cultural-naționale, dimensiunile comunității poloneze e cu mult mai mare datorită restabilirii identității etnice pierdute de către mulți reprezentanți a acestei etnii în decursul perioadei precedente. Etnicii polonezi locuiesc în special în zonele urbane ale Moldovei, dar s-au păstrat și un număr mic de sate compact populate de polonezi.

Conform *Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova (nr. 3465-XI din 01.09.1989)*, Statul garantează utilizarea limbii poloneze ca și celor-lalte limbi pentru a satisface necesitățile național-culturale. Este oferită posibilitatea de a învăța în această limbă, precum și studierea limbii poloneze ca obiect de studiu.

Limba poloneză este utilizată în mass-media (radio emisiuni, publicații, reviste). Utilizarea limbii poloneze în diferite domenii ale vieții socio-culturale și economice este prezentă totodată și în relațiile de bussines cu antreprenorii din Polonia.

Limba romani

Limba romani este prezentă pe teritoriul Republicii Moldova din secolul XVI. Purtătorul de bază al limbii romani este populația romă. Conform datelor recensămîntului din anul 2004, pe teritoriul Republicii Moldova locuiesc 12.271 romi, din care marea majoritatea consideră limba romani limbă maternă. Romii trăiesc compact în orașele Soroca și Otaci, pe teritoriul altor orașe, precum și într-un șir de sate (Ursari, Vulcănești etc).

În conformitate cu *Legea cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova (nr. 3465-XI din 01.09.1989)*, Statul garantează utilizarea limbii romani/țigănească pentru a satisface necesitățile național-culturale. Este oferită posibilitatea de a studia limba romani. Începînd cu finele anilor 80 ale secolului trecut, utilizarea limbii romani în special în procesul educațional a început să se extindă.

În cadrul Centrului de Etnologie al Institutului Patrimoniului Cultural al AȘM activează secția de istorie a populației rome.

IPNA Compania „Teleradio-Moldova” emite emisiuni în limba romani. Rareori în limba romani sînt editate cărți.

Utilizarea limbii romani în diferite domenii ale vieții socio-culturale precum și a celei economice este ne semnificativă.

3. Cadrul legislativ

În perioada existenței sale ca stat independent, Republica Moldova a acumulat o experiență pozitivă în domeniul funcționării limbilor. A fost elaborată baza normativă, se dezvoltă practica de aplicare a legislației, care corespunde standardelor internaționale în acest domeniu. Examinând problema aderării la Cartă este necesar de a analiza corelația dispozițiilor Cartei cu prevederile legislației naționale a Republicii Moldova în domeniul funcționării limbilor, precum și realizarea în practică a acestor prevederi.

În acest context, se prezintă examinarea generală a prevederilor legislației în vigoare a Republicii Moldova prin prisma corespunderii prevederilor Art.8-14 din Partea a III-a a Cartei.

3.1 În domeniul învățămîntului

Articolul 8 din Carta (Învățămînt) prevede lista angajamentelor potențiale ale statelor în domeniul învățămîntului (preșcolar, primar, secundar, tehnic și vocațional, universitar etc.) în ceea ce privește studierea limbilor regionale sau minoritare, studierii în aceste limbi, predarea istoriei și culturii, asigurarea pregătirii cadrelor didactice.

Legislația națională

Conform **Constituției Republicii Moldova** (art. 35), statul asigură, în condițiile legii, dreptul de a alege limba de educare și instruire a persoanelor.

Conform **Legii învățămîntului**, nr. 547-XIII din 21.07.1995, statul asigură dreptul de a alege limba de educare și instruire la toate nivelurile și treptele de învățămînt. Dreptul cetățenilor la educație și instruire în limba maternă se asigură prin crearea numărului necesar de instituții de învățămînt, clase, grupe, precum și a condițiilor de funcționare a acestora. Studierea limbii de stat a Republicii Moldova este obligatoriu în toate instituțiile de învățămînt (art. 8).

Legea cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, nr. 3465-XV din 01.09.1989 (art. 18), precum și **Legea cu privire la drepturile persoanelor aparținînd minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor**, nr. 382-XV 19.07.2001 (art. 6) prevăd că statul garantează realizarea drepturilor persoanelor aparținînd minorităților naționale la educație preșcolară, la studii primare, medii (generale și profesionale), superioare și postuniversitare în limbile moldovenească și rusă, creează condiții pentru realizarea dreptului lor la educație și la instruire în limba maternă (ucraineană, găgăuză, bulgară, ivrit, idiș etc.). Pentru asigurarea procesului de instruire în instituțiile de învățămînt în care predarea se face, în întregime sau parțial, în limbile minorităților naționale, statul contribuie la elaborarea de programe și literatură didactico-metodică, la instruirea cadrelor didactice, colaborînd în acest domeniu cu alte țări.

Funcționarea limbilor

Procesul educațional în limbile materne ale minorităților naționale se realizează prin:

- crearea bazei didactico-metodice și normative pentru studierea limbii materne: ucraineană, rusă, găgăuză, bulgară și altor limbi minoritare;
- formarea inițială și perfecționarea cadrelor necesare;
- colaborarea, în cadrul acordurilor bilaterale, cu ministerele educației și învățămîntului din țările străine (Federația Rusă, Ucraina, Bulgaria etc).

În Republica Moldova activează instituțiile de învățământ preuniversitar cu predarea în limba rusă, iar într-un șir de școli cu predare în limba rusă, ca obiect se studiază limbile și literatura ucraineană, găgăuză, bulgară, precum și istoria, cultura și tradițiile poporului rus / ucrainean / găgăuz / bulgar. Ca obiect se studiază și limbile poloneză, ebraică și germană. Se dezvoltă practica folosirii limbilor (în prezent – ucraineană și bulgară) ca limbi de instruire.

În Moldova s-au format 3 modele de studiere a limbilor minorităților naționale în sistemul învățământului preuniversitar:

1. școli cu studiere în limba rusă: 278 de gimnazii și licee;
2. școli cu studiere în limba rusă, în care ca obiect de studiu se învață limbile ucraineană, găgăuză, bulgară, poloneză, ebraică, germană:

Limba care se studiază	2001-2002 anul de studii	2008-2009 anul de studii	2011-2012 anul de studii
Limba ucraineană	50 școli (7011 elevi)	57 școli (6034 elevi)	55 școli (5931 elevi)
Limba găgăuză	52 școli (24056 elevi)	52 școli (23844 elevi)	48 școli (18504 elevi)
Limba bulgară	30 școli (7897 elevi)	32 școli (6772 elevi)	32 școli (5112 elevi)
Limba poloneză	1 școală (65 elevi)	1 școală (141 elevi)	1 școală (124 elevi)
Limba evreiască	2 școli (345 elevi)	2 școli (656 elevi)	2 școli (541 elevi)
Limba germană	1 școală (77 elevi)	1 școală (186 elevi)	1 școală (276 elevi)

3. instituții de învățământ experimentale, în care limbile minorităților naționale sînt utilizate în calitate de limbă de instruire: limba ucraineană – în două școli, limba bulgară – în o școală.

Sînt elaborate și se implementează curriculumuri pentru studierea limbilor minorităților naționale, manuale de limbile rusă, ucraineană, găgăuză, bulgară; manuale pentru studierea cursului „Istoria, cultura și tradițiile poporului ucrainean / rus / găgăuz / bulgar”.

În Republica Moldova este creată propria bază pentru pregătirea cadrelor didactice pentru instituțiile de învățământ cu studierea limbilor/în limbile minorităților naționale. Se organizează cursuri de perfecționare a profesorilor de limbi minoritare în Ucraina, Rusia, Turcia, Bulgaria.

În sistemul învățământului superior conform datelor Ministerului Educației al Republicii Moldova, la momentul actual funcționează 33 de universități (19 de stat și 14 private) și 40 de colegii. Instruirea în instituțiile de învățământ superior se efectuează, de regulă, în limbile de stat și rusă, iar în limbile minorităților naționale instruirea este organizată la facultățile respective de filologie și la facultățile de pedagogie preșcolară și primară. Din anul 2002 funcționează Universitatea de Stat din Comrat, unde instruirea se efectuează în fond în limba rusă; limbile găgăuză/bulgară sînt predate ca obiect de studiu. Din anul 2004, funcționează Universitatea de Stat din Taraclia, unde predarea se efectuează în trei limbi: de stat, bulgară și rusă.

Totodată, analizînd situația actuală în sistemul de învățământ al Republicii Moldova constatăm că în instituțiile de educație preșcolară sînt folosite în general, doar două limbi de instruire: limba moldovenească/română și limba rusă, precum și, parțial, limbile ucraineană, găgăuză și bulgară.

Deasemenea, în sistemul de învățământ profesional tehnic, există doar două limbi de instruire: limba moldovenească/română și limba rusă.

3.2 În justiție

Articolul 9 din Carta (Justiția) prevede un șir de angajamente potențiale ale statelor în ceea ce privește folosirea limbilor în cadrul procedurilor penale, civile, administrative, recunoașterea

actelor juridice întocmite în limbile regionale sau minoritare, asigurarea accesibilității actelor legislative în aceste limbi.

Legislația națională

Conform **Constituției Republicii Moldova** (art. 118), precum și **Legii privind organizarea judecătorească**, nr. 514-XIII din 06.07.1995 (art. 3), procedura judiciară se desfășoară în limba de stat. Persoanele care nu posedă sau nu vorbesc limba de stat au dreptul de a lua cunoștință de toate actele și lucrările dosarului, de a vorbi în instanța prin interpret. În condițiile legii, procedura judiciară se poate efectua și într-o limbă acceptabilă pentru majoritatea persoanelor care participă la proces.

Legea cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova (art. 15) prevede că procedura penală, civilă și a cazurilor administrative se efectuează în limba de stat sau într-o limbă acceptabilă pentru majoritatea persoanelor participante la proces. Participanților la proces, care nu cunosc limba de efectuare a procedurii judiciare, li se asigură dreptul de a lua cunoștință cu materialele din dosar, de a participa la acțiunile de urmărire penală și judiciare prin intermediul translatorului, precum și dreptul de a lua cuvântul și de a face depoziții în limba maternă. În conformitate cu modul stabilit prin legislația procedurală, documentele de urmărire penală și judiciară se înmânează acuzatului, inculpatului și altor participanți la proces în traducere în limba pe care o posedă.

În ceea ce privește recunoașterea actelor juridice întocmite în limbile regionale sau minoritare, este necesar de menționat că potrivit art. 11 din Lege, în caz de adresare în scris a organelor puterii de stat și organizațiilor obștești către cetățean se folosește limba de stat sau rusă, în localitățile cu populație de naționalitate găgăuză – de stat, găgăuză sau rusă. La eliberarea documentelor se folosesc la libera alegere a cetățeanului limba de stat sau rusă ori limbile de stat și rusă, iar în localitățile cu populație de naționalitate găgăuză – limba de stat, găgăuză ori rusă sau limbile de stat, găgăuză și rusă. Organele puterii de stat, administrației de stat, organizațiilor obștești, întreprinderile, instituțiile și organizațiile primesc și examinează documentele prezentate de către cetățeni în limba de stat sau în cea rusă, iar în localitățile cu populație de naționalitate găgăuză – limba de stat, găgăuză ori rusă. La documentele prezentate în alte limbi trebuie anexată traducerea în limba de stat sau rusă.

Referitor la asigurarea accesibilității textelor actelor legislative în limbile regionale sau minoritare, de menționat că **Legea privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale**, nr. 173-XIII din 06.07.1994 (art. 1) prevede că legile, hotărârile Parlamentului, decretele Președintelui Republicii Moldova, hotărârile și dispozițiile Guvernului, actele Curții Constituționale și ale Curții de Conturi etc. se publică în **Monitorul Oficial al Republicii Moldova** în limba de stat cu traducere în limba rusă și în alte limbi, conform legislației. **Legea cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor** (art. 8) prevede că statul asigură publicarea actelor normative, comunicărilor oficiale și altor informații de importanță națională în limbile de stat și rusă.

Funcționarea limbilor

În prezent limbile de bază folosite în procedura judecătorească sînt limba de stat și limba rusă. Alte limbi minoritare – ucraineană, găgăuză, bulgară, practic nu se folosesc în procedura judecătorească, întrucît vorbitorii limbilor respective preferă folosirea limbii ruse sau limbii de stat. În același timp, persoanelor care nu posedă limba de stat li se oferă posibilitatea de a utiliza serviciile interpretului.

Principalele limbi în care se întocmesc actele juridice sînt limba de stat și limba rusă. Limbile ucraineană, găgăuză, bulgară, alte limbi practic nu se folosesc, chiar și în localitățile compact populate de vorbitorii limbilor respective.

Legile, hotărîrile Parlamentului, decretele Președintelui, hotărîrile și dispozițiile Guvernului, actele autorităților publice centrale se publică în limbile de stat și rusă. Traducerea în alte limbi se efectuează episodic.

3.3 În autoritățile administrative și serviciile publice

Articolul 10 din Carta (Autoritățile administrative și serviciile publice) prevede angajamentele potențiale ale statelor în domeniile ce privesc folosirea limbilor regionale sau minoritare de către autoritățile regionale și locale, în relațiile cetățenilor cu autoritățile publice locale, publicarea documentelor în aceste limbi, folosirea formelor tradiționale ale localităților, numelor de persoană în limbile regionale sau minoritare.

Legislația națională

Conform **Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova** (art. 6), în relațiile cu organele puterii de stat, administrației de stat și organizațiilor obștești, precum și cu întreprinderile, instituțiile și organizațiile situate pe teritoriul republicii, limba de comunicare orală sau scrisă – de stat sau rusă – o alege cetățeanul. În localitățile cu populație de naționalitate găgăuză se garantează dreptul cetățeanului de a folosi și limba găgăuză în relațiile menționate. În localitățile în care majoritatea o constituie populația de naționalitate ucraineană, rusă, bulgară sau de altă naționalitate se folosește, pentru comunicare, limba maternă sau o alta limbă acceptabilă.

Conform art. 11 din Lege, în caz de adresare în scris a organelor puterii de stat și organizațiilor obștești către cetățean se folosește limba de stat sau rusă, în localitățile cu populație de naționalitate găgăuză – de stat, găgăuză sau rusă. La eliberarea documentelor se folosesc la libera alegere a cetățeanului limba de stat sau rusă ori limbile de stat și rusă, iar în localitățile cu populație de naționalitate găgăuză – limba de stat, găgăuză ori rusă sau limbile moldovenească, găgăuză și rusă. Organele puterii de stat, administrației de stat, organizațiilor obștești, întreprinderile, instituțiile și organizațiile primesc și examinează documentele prezentate de către cetățeni în limba de stat sau în cea rusă, iar în localitățile cu populație de naționalitate găgăuză – limba de stat, găgăuză ori rusă. La documentele prezentate în alte limbi trebuie anexată traducerea în limba de stat sau rusă.

Legea cu privire la drepturile persoanelor aparținînd minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor (art. 12) prevede că persoanele aparținînd minorităților naționale au dreptul de a se adresa în instituțiile publice oral și în scris, în limba de stat sau rusă, și de a primi răspuns în limba în care au formulat adresarea. În localitățile cărora le-a fost acordat statut special de autonomie, drept limbă de comunicare în relațiile cu autoritățile publice poate servi una din limbile oficiale stabilite de legile respective. În teritoriile în care persoanele aparținînd unei minorități naționale constituie o parte considerabilă din populație, drept limbă de comunicare cu autoritățile publice poate servi și limba acestei minorități.

Conform **Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova** (art. 27), blanchetele (formularele) folosite în sfera socială (în instituțiile de telecomunicații, la casele de economii, la întreprinderile de deservirea socială a populației ș.a.) se imprimă în

limba de stat și în limba rusă (în localitățile respective – în limba de stat, în găgăuză și rusă) și, la dorința cetățeanului, se completează în una dintre limbile de pe blanchetă (formular).

În ceea ce privește publicarea actelor autorităților publice locale în limbile minoritare, este necesar de menționat că potrivit **Legii cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor** (art. 8), pe teritoriile în care persoanele aparținând unei minorități naționale constituie o parte considerabilă din populație, actele autorităților administrației publice locale se publică în limba acestei minorități dacă este necesar și, totodată, în limbile de stat și rusă.

Privind folosirea denumirilor obiectelor geografice, de menționat că potrivit **Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova** (art. 24), localitățile și alte obiective geografice de pe teritoriul republicii au o singură denumire oficială sub forma ei moldovenească/română sau, respectiv, găgăuză originară (fără traducere sau adaptare), ținându-se cont de tradițiile istorice din localitatea respectivă. Scrierea corectă a denumirilor de localități și de alte obiective geografice se stabilește în îndrumare specială. Denumirile de piețe, străzi, stradele, raioane orășenești se formează în limba de stat fără traducere (în localitățile cu populație de naționalitate găgăuză – în limba găgăuză), iar în localitățile sătești, în care majoritatea populației este de naționalitate ucraineană, rusă sau bulgară – într-o limbă acceptabilă.

În ceea ce privește folosirea numelor și prenumelor, de menționat că potrivit **Legii cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor** (art. 16), minoritățile naționale au dreptul să-și utilizeze numele, prenumele și patronimicul (dacă acesta se folosește în limba lor maternă), inclusiv în acte oficiale, în forma acceptată în limba lor maternă. Conform **Legii privind actele de identitate din Sistemul național de pașapoarte**, nr. 273-XIII din 09.11.1994, art. 3 alin. (5) buletinele de identitate se completează în limbile de stat, rusă și engleză. La întocmirea buletinelor de identitate în limba rusă, la cerința persoanei care aparține unei minorități naționale se indică patronimicul în conformitate cu normele limbii sale materne (alin.(6) art.3). Dacă în limba maternă a titularului buletinului de identitate se folosește un alt caracter decât cel latin, atunci la redarea numelui și a prenumelui în limba de stat și engleză ortografierea se face conform normelor gramaticale ale limbii moldovenești/române de transliterare a numelor străine (alin.(7) art.3). La înregistrarea actelor de stare civilă și la perfectarea actelor de identitate este obligatoriu să se țină cont de voința persoanei referitor la utilizarea dreptului menționat.

Funcționarea limbilor

Privind practica folosirii limbilor minoritare de către autoritățile publice, precum și în relațiile cetățenilor cu autoritățile publice, constatăm, că în prezent în acest domeniu activ se folosesc limba de stat și limba rusă – atât în scris cât și verbal. Alte limbi, în special ucraineană, găgăuză și bulgară, se folosesc practic numai în forma verbală.

Actele autorităților publice locale se publică atât în limba de stat, cât și în limba rusă. Pe teritoriul UTA Găgăuzia (Gagauz Yeri) o parte din legile locale se publică în limbile de stat, găgăuză și rusă, însă cel mai des se folosește limba rusă. Limbile ucraineană și bulgară în acest domeniu practic nu se utilizează.

În prezent la folosirea denumirilor obiectelor geografice, inclusiv în limbile minoritare, se utilizează denumirile în forma moldovenească/română. Denumirile tradiționale în limbile minoritare în sfera oficială se folosesc rareori.

Numele, prenumele și patronimicul (dacă acestea există) ale vorbitorilor de limbi minoritare se folosesc conform regulilor limbilor respective.

3.4 În mijloace de comunicare

Articolul 11 (Mijloace de comunicare) prevede angajamentele potențiale ale statelor în ceea ce privește folosirea limbilor la TV, radio, la realizarea și difuzarea producției audiovizuale, în mijloacele de informare în masă periodice, recepționarea liberă a emisiunilor radio și TV din țările vecine.

Legislația națională

Codul audiovizualului al Republicii Moldova, № 260-XVI din 27 iulie 2006 conține un șir de prevederi privind asigurarea drepturilor lingvistice ale minorităților naționale, în special: art. 6 (1), art. 7 (1), art. 11 (9), art. 29 (4), art. 41 (1e), art. 51 (1d), art. 51 (1f), art. 54 (a).

Conform **Legii cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor** (art. 13), minoritățile naționale și organizațiile lor au dreptul, în condițiile legii, de a fonda mijloace de informare în masă, de a edita literatură în limbile minorităților naționale. Statul asigură organizarea emisiunilor în limbile minorităților naționale la radioul și televiziunea de stat.

Funcționarea limbilor

Compania „Teleradio-Moldova” transmite pe întreg teritoriul republicii emisiuni TV și radio în limbile rusă, ucraineană, găgăuză, bulgară, idiș, romani, poloneză. Pe teritoriul Găgăuziei Compania „Teleradio Găgăuzia” transmite emisiuni în limbile găgăuză, rusă și bulgară. În Republica Moldova activează un șir de tele- și radiocompanii care pregătesc, precum și retransmit emisiuni în limbile moldovenească / română, rusă, ucraineană, bulgară etc.

Diversitatea lingvistică a mass-media electronică se obține, de regulă, prin retransmiterea programelor studiourilor TV și a posturilor de teleradio din străinătate: Federația Rusă, Ucraina, România, Belarus etc.

Nu există obstacole legislative pentru editarea și difuzarea ziarelor și revistelor în limbile minorităților naționale. Acestea, de regulă, sînt editate de organizațiile etnoculturale ale minorităților naționale: „Український голос” (ziar în limba ucraineană), „Русское слово” (ziar în limba rusă), „Ана Сосу” (ziar în limba găgăuză), „Български глас”(ziar în limba bulgară), „Български хоризонти” (almanah în limba bulgară), „Еврейское местечко” (ziar evreiesc în limba rusă), „Jutrzenka” (revistă în limba poloneză). Însă aceste ziare au nevoie de sprijinul financiar al statului și a altor donatori.

Cu toate acestea, este posibil de a constata că prezența limbilor minoritare: ucrainenă, găgăuză, bulgară în mijloacele de informare în masă ale Republicii Moldova – în publicațiile periodice, în mass-media electronică este insuficientă în raport cu ponderea populației, care folosește aceste limbi.

3.5 În activități și facilități culturale

Articolul 12 (Activități și facilități culturale) prevede angajamentele potențiale ale statelor în ceea ce privește folosirea limbilor regionale sau minoritare în domeniul cultural, participarea vorbitorilor de limbi regionale sau minoritare în asigurarea și planificarea activităților culturale,

asigurarea traducerilor și cercetărilor terminologice, folosirea limbilor în politica culturală realizată peste hotare.

Legislația națională

Conform **Constituției Republicii Moldova** (art. 10), statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase.

Legea culturii nr. 413-XIV din 27.05.1999 prevede că activitatea culturală constituie un drept inalienabil al fiecăruia, indiferent de apartenența națională și origine socială, de limbă, sex, convingeri politice, religioase și de altă natură etc. (art. 11). Orice persoană are dreptul la protecție din partea statului a identității sale culturale (art. 13).

Conform **Legii cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor** (art. 5), statul se obligă să contribuie la crearea condițiilor necesare păstrării, dezvoltării și exprimării identității etnice, culturale, lingvistice și religioase a persoanelor aparținând minorităților naționale. Statul asigură efectuarea de cercetări științifice în domeniul istoriei, limbii și culturii minorităților naționale. Monumentele de istorie și cultură ale minorităților naționale sînt ocrotite de stat.

Funcționarea limbilor

Instituțiile de cultură din Republica Moldova asigură susținerea dezvoltării culturii minorităților naționale (ucrainenilor, rușilor, găgăuzilor, bulgarilor, evreilor, romilor etc.). În prezent, în Republica Moldova activează colective folclorice ale ucrainenilor, rușilor, găgăuzilor, bulgarilor, romilor. Funcționează biblioteci de literatură rusă, ucraineană, găgăuză, bulgară, evreiască, poloneză, germană. În bibliotecile raionale poate fi găsită literatură în limbile moldovenească / română, rusă, ucraineană, găgăuză, bulgară și alte limbi. Activează teatrul dramatic rus, teatrul național găgăuz, teatrul dramatic bulgar. Pe lângă Academia de Științe a Moldovei funcționează Centrul de Etnologie, în cadrul căruia există secții specializate care efectuează cercetări științifice în domeniul istoriei, limbii și culturii populației ucrainene, ruse, găgăuze, bulgare, evreiești, rome din Republica Moldova.

Este important rolul organizațiilor etnoculturale ale minorităților naționale, sarcina prioritară ale cărora este de a contribui la păstrarea și dezvoltarea identității culturale, tradițiilor și obiceiurilor etniilor corespunzătoare. Pe teritoriul majorității raioanelor din republică activează colective etnofolclorice de amatori, care sînt înființate pe lângă școli, licee și organizații etnoculturale. De exemplu, a devenit o tradiție desfășurarea anuală a manifestărilor național-culturale, organizate de asociațiile etnoculturale în comun cu autoritățile centrale și locale. Printre ele:

- Zilele scrisului și culturii slave;
- Zilele comemorării poetului ucrainean Taras Șevcenko;
- Sărbătoarea iluministilor bulgari;
- Festivalul cărții evreiești;
- Primăvara poloneză în Moldova;
- Festivalul republican etnocultural etc.

3.6 În viața economică și socială

Articolul 13 (Viața economică și socială) prevede angajamentele potențiale ale statelor în ceea ce privește folosirea limbilor regionale sau minoritare în domeniile economic și social.

Legislația națională

Conform **Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova**, lucrările de secretariat la întreprinderile, în instituțiile și organizațiile situate pe teritoriul republicii se efectuează în limba de stat. Documentația tehnico-normativă poate fi folosită în limba originalului. Ținându-se cont de situația demografică și de necesitățile de producție, la întreprinderile, în instituțiile și în organizațiile, a căror listă este stabilită de către Guvern, la propunerea autorităților publice locale lucrările de secretariat pot fi efectuate și în limba rusă sau într-o altă limbă acceptabilă. Corespondența dintre întreprinderile, organizațiile și instituțiile situate pe teritoriul republicii se realizează în limba de stat sau în limba lucrărilor de secretariat (art. 12).

Blanchetele (formularele) folosite în sfera socială (în instituțiile de telecomunicații, la casele de economii, la întreprinderile de deservire socială a populației ș.a.) se imprimă în limba de stat și în limba rusă (în localitățile respective – în limba de stat, în găgăuză și rusă) și, la dorința cetățeanului, se completează în una dintre limbile de pe blancheta (formular) (art. 27).

Textele afișelor, anunțurilor publice, textele de publicitate și alte texte de informare vizuală se scriu în limba de stat și, în caz de necesitate, se traduc în limba rusă, iar în localitățile respective – în limba de stat, precum și în limba găgăuză sau în cea rusă. Denumirile mărfurilor și ale produselor alimentare, etichetele mărfurilor, mărcile comerciale, instrucțiunile referitoare la mărfurile fabricate în republică, precum și orice alte informații vizuale prezentate populației din republică se întocmesc în limba de stat și în limba rusă. În localitățile sătești, în care majoritatea o constituie populația de naționalitate ucraineană, rusă sau bulgară, informațiile vizuale pot fi prezentate și în limbile respective (art. 29). Conform **Legii privind protecția consumatorilor**, nr. 105-XV din 13.03.2003, care prevede că toate informațiile, inclusiv cele verbale, referitoare la produsele, serviciile oferite consumatorilor, documentația de însoțire, precum și contractele încheiate, trebuie să fie prezentate în limba de stat sau în limba de stat și în una din limbile de circulație internațională (art. 20).

Funcționarea limbilor

Privind practica folosirii limbilor minoritare în viața economică și socială, este necesar de menționat că în aceste domenii, în prezent, se folosesc activ limba de stat și limba rusă – atât în scris cât și verbal. Alte limbi, în special – ucraineană, găgăuză, bulgară, se folosesc rareori și, practic, numai în forma verbală.

3.7 În schimburi transfrontaliere

Articolul 14 (Schimburi transfrontaliere) prevede angajamentele potențiale ale statelor de a încheia tratate și acorduri cu alte țări, de a dezvolta colaborare transfrontalieră în scopul dezvoltării limbilor regionale sau minoritare respective.

Legislația națională

Legea cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor prevede că statul contribuie la facilitarea contactelor umanitare ale persoanelor aparținând minorităților naționale cu patria lor istorică (art. 17).

Implementare în practică

În prezent, Republica Moldova a încheiat un șir de acorduri bilaterale în domeniul culturii, educației, asigurării drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale și alte sfere cu Ucraina, Rusia, Bulgaria, Belarus, Polonia și alte state.

4. Concluzii și recomandări

În baza **Studiului privind oportunitatea ratificării Cartei Europene a Limbilor Regionale și Minoritare** se propune o serie de concluzii și recomandări.

Analiza situației în domeniul funcționării limbilor minorităților naționale din Republica Moldova, precum și examinarea experienței altor țări sugerează preferința pentru ratificarea Cartei Europene a Limbilor Regionale sau Minoritare de către Parlamentul Republicii Moldova.

Ținând cont de componența multiethnică a populației, de existența unui număr semnificativ de alolingvi pe teritoriul republicii (23,9 % din numărul total al populației conform datelor din 2004¹¹), ratificarea acestui instrument internațional:

- va contribui la îmbunătățirea situației în domeniul drepturilor omului, inclusiv drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale, precum și în procesul de armonizare a relațiilor interetnice;
- va consolida mecanismele de promovare a diversității lingvistice și culturale;
- va contribui la ridicarea rolului autorităților administrației publice centrale și locale în vederea creării valorilor sociale și consolidării societății moldovenești;
- va elimina orice deosebiri neîntemeiate, delimitări ori preferințe ce ar împiedica utilizarea limbilor regionale sau minoritare și ar avea ca scop de a limita ori de a pune în pericol păstrarea și dezvoltarea lor;
- va aduce aport la corespunderea Republicii Moldova standardelor europene în acest domeniu și va contribui la dezvoltarea procesului de integrare a statului nostru în Uniunea Europeană.

Legislația Republicii Moldova, în general, corespunde obiectivelor, principiilor și prevederilor Cartei Europene. În perioada existenței sale ca stat independent, Republica Moldova a acumulat o experiență pozitivă în domeniul funcționării limbilor. A fost elaborată baza normativă, se dezvoltă practica de aplicare a legislației, care corespunde standardelor internaționale în acest domeniu. Analiza actelor normative interne ne arată că, indiferent de nivelul angajamentelor asumate de către stat la ratificarea Cartei, necesitatea de a modifica cadrul legislativ nu va apărea, reieșind din faptul că aceste acte juridice cuprind prevederi de bază (cadru) ai Cartei în ceea ce privește funcționarea limbilor, inclusiv și limbilor minoritare. Așadar, ratificarea **Cartei Europene a Limbilor Regionale și Minoritare** nu va impune schimbări în legislația națională în vigoare.

În scopul ratificării Cartei este necesar elaborarea proiectului instrumentului de ratificare/proiectului de lege pentru ratificarea Cartei Europene conform modului stabilit prin acte normative naționale, în special, Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova, nr. 595 din 24.09.1999 și Hotărârea Guvernului despre aprobarea Regulamentului privind mecanismul de încheiere a tratatelor internaționale, nr. 120 din 12.02.2001.

În calitate de parte integrantă a instrumentului/legii vor fi incluse angajamentele statului pentru limbile *rusă, ucraineană, găgăuză și bulgară* în diferite domenii (educație, sfera justiției,

¹¹ Datele recensământului din 2004 nu includ informația privind componența numerică etnică a raioanelor de est ale Republicii Moldova și mun. Bender.

serviciile publice, activitățile culturale, viața economică și socială, sfera de schimburi transfrontaliere) (se anexează).

În procesul de ratificare a Cartei se propune:

- Prevederile Cartei se aplică, în general, pentru 8 limbi minoritare folosite pe teritoriul Republicii Moldova și care sînt prezente în mod tradițional, conform „regulei internaționale”¹² în țara noastră mai mult de 100 de ani:

- limba bulgară;
- limba găgăuză;
- limba germană;
- limba idiș;
- limba poloneză;
- limba romani;
- limba rusă;
- limba ucraineană.

- În Republica Moldova ca limbi regionale sau minoritare pot fi definitivate limbile **rusă, ucraineană, găgăuză și bulgară**. Referitor la aceste limbi statul nostru va trebui să aplice prevederile Părții III a Cartei.

- Ca limbi non-teritoriale în Republica Moldova pot fi considerate limbile **germană, idiș, poloneză și romani**. Limbile acestea sînt folosite în sfera publică și privată în diferite regiuni ale țării. Referitor la aceste limbi statul nostru va trebui să aplice prevederile Părții II a Cartei.

În acest context, trebuie remarcate următoarele fapte:

- în urma ratificării Carta Europeană nu va oferi posibilitatea excluderii din sfera sa de aplicare a uneia dintre limbile susmenționate;

- Carta Europeană (în special, art.4.2), ca și spiritul și scopul acestui tratat, impun ca fiecărei limbi regionale sau minoritare să-i fie acordat cel puțin nivelul de protecție de care beneficiază deja în momentul ratificării. Astfel, prevederile care urmează să fie cuprinse în instrumentul/lege de ratificare cu privire la aceste limbi trebuie să reflecte cel puțin nivelul de protecție deja existent conform legislației naționale, precum și tratatelor bilaterale sau multilaterale, cum ar fi Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale;

- conform prevederilor Cartei, limba rusă poate fi clasificată doar ca limbă regională sau limbă a minorității naționale. Însă funcțiile limbii ruse în Republica Moldova sînt cu mult mai largi, ea fiind utilizată în toate sferile de activitate și toate regiunile republicii. Conform Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova (1989) limba rusă se utilizează pe teritoriul republicii paralel cu limba de stat în calitate de limbă de comunicare între națiuni. În acest context, includerea în Carta Europeană a limbii ruse doar în calitate de limbă regională sau minoritară nu va reflecta în întregime statutul ei real și nu va asigura protejarea ei corespunzătoare.

Reieșind din motivele expuse, proiectul instrumentului/legii de ratificare propus pentru elaborare va conține numai acele prevederi ale Cartei, cărora Republica Moldova se conformează deja, prin aplicarea prevederilor similare ale legislației naționale și ale Convenției-Cadru pentru protecția minorităților naționale.¹³

¹² Ratificarea Cartei Europene a Limbilor Regionale sau Minoritare de către Republica Moldova. Propunere de instrument de ratificare. Elaborat de Centrul European pentru Problemele Minoritaților, 2012.

¹³ Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale aprobată de Consiliul Europei în 1995, a fost semnată de Republica Moldova în 1995 și ratificată de Parlamentul Republicii Moldova la data de 22 octombrie, 1996.

Avînd în vedere, că majoritatea prevederilor Cartei sînt deja stipulate atît în legislația națională cît și în actele internaționale la care Moldova este parte și care au prioritate pe teritoriul ei, aplicarea majorității de obligațiuni nu va necesita alocarea surselor financiare adăugătoare, ci doar voință politică, bună organizare și un mecanism clar de aplicare a acestora. Astfel, instrumentul/lege de ratificare ar face ca aplicarea Cartei să fie, în general, neutră din punctul de vedere al costurilor.

Totodată, în cazul ratificării Cartei este necesar elaborarea și aprobarea, la nivelul Guvernului Republicii Moldova, unui program de implementare treptată a angajamentelor asumate de stat, cu indicarea surselor financiare. Asistența tehnică și financiară, în acest context, din partea CoE, Comisiei Europene, OSCE, UNDP și a altor instituții internaționale va fi binevenită.

În ceea ce privește dezvoltarea și funcționarea limbii de stat în toate sferele vieții Republicii Moldova, este important de a menționa, că **Carta Europeană a Limbilor Regionale și Minoritare**, subliniind valoarea interculturalității și a plurilingvistului, declară că protecția și încurajarea limbilor regionale sau minoritare nu trebuie să se facă în detrimentul limbilor oficiale și a necesității de a le însuși. Adoptarea unor măsuri specifice în favoarea limbilor minorităților naționale nu este un act de discriminare față de vorbitori de limba de stat. În acest context, se propune stipularea acestor dispoziții în textul instrumentului/legii de ratificare.

Luînd în considerare opinia publică considerăm că ratificarea Cartei de Republica Moldova va fi apreciată pozitiv de către țările-membri UE, cum ar fi Bulgaria, Germania, Polonia etc, diasporele cărora sînt prezente pe teritoriul republicii noastre.

În concluzie generală,

- **se recomandă ratificarea Cartei Europene a Limbilor Regionale sau Minoritare de Parlamentul Republicii Moldova.**

5. Anexa. Lista prevederilor Cartei Europene a Limbilor Regionale și Minoritare pentru includerea în proiectul instrumentului/legii privind ratificarea. Coordonată în cadrul reuniunii grupului de experți naționali din 2-3 februarie 2012 cu participarea experților din partea CoE și Centrului European pentru Problemele Minorităților.

Limba rusă

Articolul 8 - Învățământ

Paragraful 1 a.i; b.i; c.i; **d.i**; e.i; f.i; g; h.

Paragraful 2

Articolul 9 – Autorități judiciare

Paragraph 1. **a.i**; a.ii; a.iii; a.iv; **b.i**; b.ii; **b.iii**; **c.i**; c.ii **c.iii**.

Paragraph 2. a.

Articolul 10 – Autorități administrative și servicii publice

Paragraful 1.a.i; b; c.

Paragraful 2.a; b; c; d; e; f; g.

Paragraful 3.a.

Paragraful 4.**a**; b; c.

Paragraful 5.

Articolul 11 – Mijloace de informare în masă

Paragraful 1.a.iii; **b.ii**; **c.ii**; d; e.i; **f.ii**; g.

Paragraful 2.

Paragraful 3.

Articolul 12 – Activități și facilități culturale

Paragraful 1.a; b; c; d; e; f; h.

Paragraful 2.

Paragraful 3.

Articolul 13 – Viață economică și socială

Paragraful 1.a; **b?**; c; d.

Paragraful 2.a; b; c; d; **e?**.

Articolul 14 – Schimburi transfrontaliere

Paragraful a.

Paragraful b.

Limba găgăuză

Articolul 8 - Învățământ

Paragraful 1. a.ii; b.ii; c.ii; d.iii; **e.iii**; f.ii; g; h.

Paragraful 2.

Articolul 9 – Autorități judiciare

Paragraful 1. a.ii; a.iii; a.iv; b.ii;**iii**; c.ii;**iii**.

Articolul 10 – Autorități administrative și servicii publice

Paragraful 1.a.i; (în Găgăuzia) / a.iii (în afara Găgăuziei); b; c.

Paragraful 2.a; b; c; d; e (în Găgăuzia); f (în afara Găgăuziei); g.

Paragraful 3.a (în Găgăuzia) / 3.b (în afara Găgăuziei).

Paragraful 4. **a**; b; c.

Paragraful 5.

Articolul 11 – Mijloace de informare în masă

Paragraful 1. a.iii; b.i; c.i.; d.; e.i; f.i; g.

Paragraful 2.

Paragraful 3.

Articolul 12 – Activități și facilități culturale

Paragraful 1. a; b; c; d; e; f; h.

Articolul 13 – Viață economică și socială

Paragraful 1. a; **b (?)**; **c**; **d**.

Paragraful 2. a; b; c; d; **e**.

Articolul 14 – Schimburi transfrontaliere

Paragraful a.

Paragraful b.

Limba ucraineană

Articolul 8 – Învățământ

Paragraful 1.a.ii; b.ii; c.ii; **d.ii**; **e.i**; **f.i**; g; h.

Paragraful 2.

Articolul 9 – Autorități judiciare

Paragraful 1.a.ii; a.iii; a.iv; b.ii; c.ii.

Articolul 10 – Autorități administrative și servicii publice

Paragraful 1.a.ii; b; c.

Paragraful 2.a; b; c; d; e; f; g.

Paragraful 3. **b.**

Paragraful 4.c.

Paragraful 5.

Articolul 11 – Mijloace de informare în masă

Paragraful 1.a.iii; **b.ii**; **c.ii**; d; e.i; **f.ii**; g.

Paragraful 2.

Paragraful 3.

Articolul 12 – Activități și facilități culturale

Paragraful 1.a; b; c; d; e; f; h.

Paragraful 2.

Paragraful 3.

Articolul 13 – Viață economică și socială

Paragraful 1.a; **c**; **d.**

Paragraful 2.b; **c**; d.

Articolul 14 – Schimburi transfrontaliere

Paragraful a.

Paragraful b.

Limba bulgară

Articolul 8 – Învățământ

Paragraful 1.a.ii; b.ii; c.ii; d.iii; **e.i**; **f.i**; g; h.

Paragraful 2.

Articolul 9 – Autorități judiciare

Paragraful 1.a.ii; a.iii; a.iv; b.ii; c.ii.

Articolul 10 – Autorități administrative și servicii publice

Paragraful 1.a.iii; b; c.

Paragraful 2.a; b; c; d; g.

Paragraful 3.b.

Paragraful 4.c.

Paragraful 5.

Articolul 11 – Mijloace de informare în masă

Paragraful 1.a.iii; **b.ii**; c.i; d; e.i; f.i; g.

Paragraful 2.

Paragraful 3.

Articolul 12 – Activități și facilități culturale

Paragraful 1.a; b; c; d; e; f; h.

Paragraful 2.

Paragraful 3.

Articolul 13 – Viață economică și socială

Paragraful 1.a; **b.**

Paragraful 2.b; d; **c.**

Articolul 14 – Schimburi transfrontaliere

Paragraful a.

Paragraful b.

Februarie-martie, 2012

Ex.: T.Levandovskaia

A.Ababii